

Toetsen van begrijpend lezen bij dyslectische leerlingen

Uit vele reacties blijkt dat scholen, zorgverleners en ouders moeite hebben met de procedure rond het toetsen van begrijpend lezen bij dyslectische kinderen. De standaard-richtlijnen vanuit Cito en de instructie en de handhaving door de Inspectie worden voor het toetsen van kinderen met een ernstige vorm van dyslexie vaak als te strikt ervaren. Er is echter een verantwoorde manier voor scholen en Inspectie om hulpmiddelen bij toetsing in te zetten. Dit document wil hierover meer duidelijkheid geven.

De zwakke technische leesvaardigheid van dyslectische leerlingen geeft vaak aanleiding tot inzet van hulpmiddelen, zoals auditieve ondersteuning (bijvoorbeeld via voorleessoftware) bij het lezen van teksten in de dagelijkse lespraktijk. Op deze manier worden de ernstige technische leesproblemen enigszins gecompenseerd en kunnen kinderen met dyslexie toch op een relatief snelle manier tot een redelijk niveau van tekstbegrip komen. Nu is het de vraag of bij toetsen voor begrijpend lezen de zwakke technische leesvaardigheid ook gecompenseerd mag worden.

Cito adviseert om in principe geen hulpmiddelen toe te staan bij het afnemen van de toetsen uit het Cito Volgstelsel primair en speciaal onderwijs. Hiervoor worden twee redenen genoemd:

- a) Bij inzet van hulpmiddelen bij het afnemen meten de toetsen niet meer precies dat waarvoor ze bedoeld zijn. Zo is de maat voor begrijpend lezen een combinatie van de mate van taalbegrip en de mate van technische leesvaardigheid. Bij compenseren voor de technische leesvaardigheid, bijvoorbeeld door het voorlezen van de tekst, verandert daarmee ook de interpretatie van de toetsscore voor begrijpend lezen.
- b) De resultaten van leerlingen op de toets zijn bij aangepast toetsen niet meer af te zetten tegen een landelijke normgroep; alleen de vordering van de leerling ten opzichte van zichzelf bij een eerdere meting kan worden vastgesteld.

Het lijkt er op dat dit advies geleid heeft tot schoolbeleid en Inspectierichtlijnen die aangeven dat een hulpmiddel of voorlezen *nooit* wordt toegestaan. De Inspectie geeft in sommige gevallen ook actief uitvoering aan het toezicht op dit beleid.

Deze interpretatie van het advies is echter niet juist. Ook Cito onderschrijft dat scholen soms bewust de keuze maken om de afnamecondities verder aan te passen dan voor de validiteit en betrouwbaarheid van de uitkomsten gewenst is en dat dit geen probleem hoeft te zijn *mits* de gebruikers zich dan goed realiseren dat de consequentie is dat de uitkomsten geen valide en betrouwbare meting geven van de vaardigheid waarvoor deze is ontwikkeld. Cito benadrukt dat het in die gevallen belangrijk is de gewijzigde afnamecondities goed vast te leggen én ook te communiceren naar derden die de resultaten willen gebruiken (bijvoorbeeld een nieuwe school of een orthopedagoog) zodat de uitkomsten goed geïnterpreteerd kunnen worden.

Welke aanpassingen zijn er voordat wordt overgegaan op gebruik van hulpmiddelen bij het toetsen?

In de flyer van Cito 'Het afnemen van toetsen bij leerlingen met dyslexie'

http://www.cito.nl/~media/cito_nl/files/primair%20en%20speciaal%20onderwijs/cito_flyer_afnemen_toetsen_dyslexie.ashx> wordt aangegeven welke aanpassingen toegepast mogen worden

zonder dat de resultaten te sterk beïnvloed worden. Het gaat hierbij om:

- meer tijd geven om de toets te maken;
- de toets in meerdere delen afnemen
- het vergroten van de te lezen tekst van A4 naar A3
- een toets van een lager niveau afnemen dan de standaard toets van het afnamemoment, het toetsen op maat.

Voor meer informatie over deze specifieke mogelijkheden wordt verwezen naar de Cito-uitgave 'Wegwijzer toetsgebruik bij leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften'.

http://www.cito.nl/~media/cito_nl/files/primair%20en%20speciaal%20onderwijs/cito_wegwijzer_toetsgebruik_specifieke_onderwijs_behoeften.ashx>

Wanneer kan overgegaan worden het gebruik van compenserende hulpmiddelen?

In uitzonderlijke gevallen kan het zinnig of zelfs noodzakelijk zijn om een toets onder aangepaste condities af te nemen. Heel specifiek hebben we het dan over leerlingen met ernstige dyslexie vanaf groep 5, die in het onderwijs ook al gebruikmaken van voorleessoftware of andere aanpassingen en die onvoldoende in staat zijn een tekst zelfstandig technisch te doorgronden. Bij leerlingen met ernstige dyslexie kan de technische leesvaardigheid namelijk zo zwak zijn, dat dit de score op een toets voor begrijpend lezen volledig bepaalt. Deze score is daarmee niet meer informatief, de toets meet in dat geval ook niet wat hij moet meten nl. het concept 'begrijpend lezen van tekst'. Bij sommige leerlingen is de technische leesvaardigheid zo zwak dat zij helemaal niet aan tekstlezen toekomen. Afname van de toets voor begrijpend lezen wordt daarmee onmogelijk of zeer belastend voor de leerling. Ook vergelijking met de normgroep levert in dat geval niet meer informatie op, omdat de leerling blijvend in de laagste normgroep scoort.

Als uit de dagelijkse lespraktijk blijkt dat de dyslectische leerling wel tot 'tekstbegrip' (informatie afleiden uit geschreven teksten) komt met inzet van compenserende hulpmiddelen, kan het zinnig zijn om zicht te krijgen op de mate van tekstbegrip en de ontwikkeling daarvan. Bij ernstig dyslectische leerlingen ligt het immers voor de hand dat in hun verdere schoolloopbaan (in de bovenbouw van het PO en verder in het voortgezet onderwijs) veel van de informatie uit geschreven bronnen met inzet van hulpmiddelen verworven zal moeten worden. Om zicht te krijgen op deze mate van tekstbegrip is het nuttig om de toets voor begrijpend lezen in voorgelezen vorm of met auditieve of andere ondersteuning af te nemen. Hierbij wordt aanbevolen om die ondersteuning te kiezen die in de dagelijkse lespraktijk ook al wordt gebruikt. Dit moet echter wel altijd worden vastgelegd in een rapportage, zodat ook derden weten hoe de uitkomsten geïnterpreteerd kunnen worden.

Voorwaarden voor rapportage van de aangepaste toetsafname

- De aangepaste afnameconditie wordt concreet omschreven en met onderbouwing vastgelegd.
- In de onderbouwing wordt aangegeven welke hulp gegeven wordt om het probleem met technisch lezen te verminderen of wordt aangegeven op basis van welke hulp wordt geconcludeerd dat het kind een voldoende niveau van technisch lezen niet zal bereiken.

Gedeelde verantwoordelijkheid

Alle betrokkenen -- ouders, school, zorgverleners en Inspectie -- hebben een taak in het voorkomen van overmatig of onjuist gebruik van aanpassingen. De mogelijkheid is slechts bedoeld voor die leerlingen bij wie sprake is van ernstige dyslexie en van wie aannemelijk gemaakt kan worden dat zij niet goed op de gangbare wijze getoetst kunnen worden. Scholen dienen hier zelf verantwoord mee om te gaan en de Inspectie heeft een taak om hier op toe te zien.

Het afnemen van toetsen bij leerlingen met dyslexie

Wanneer kunt u nu welke hulpmiddelen of aanpassingen inzetten bij leerlingen met dyslexie, zonder dat de resultaten te sterk beïnvloed worden?

Advies van Cito

Het advies van Cito voor aanpassingen voor leerlingen met dyslexie is in lijn met de algemene richtlijn die Cito hanteert voor het gebruik van hulpmiddelen en aanpassingen bij toetsen. In principe adviseren wij om alle leerlingen de toetsen onder dezelfde omstandigheden te laten maken en dus de voorgeschreven afname-instructies te volgen. Dit in verband met de vergelijkbaarheid van de resultaten van leerlingen met die van anderen in hun groep en de normgroep. Er kunnen omstandigheden zijn die het noodzakelijk maken om toch bepaalde aanpassingen te doen of hulpmiddelen toe te staan. De vragen die u bij elke aanpassing moet stellen, zijn:

- Meet de toets nog steeds wat hij moet meten?
- Leidt de aanpassing tot overcompensatie, waardoor de leerling bevoordeeld wordt ten opzichte van andere leerlingen?

Hulpmiddelen en aanpassingen bij de LVS-toetsen

Hulpmiddelen

Een groot deel van de LVS-toetsen is zowel in een papieren als in een digitale versie beschikbaar. De digitale toetsen Rekenen-Wiskunde, Studievaardigheden, Woordenschat en Spelling beschikken over auditieve ondersteuning. U zou ervoor kunnen kiezen om de papieren variant van deze toetsen ook in de hogere groepen voor te lezen, zoals dat standaard gebeurt bij de toetsen voor groep 3 en 4. Het heeft echter de voorkeur om bij deze leerlingen de toetsen digitaal af te nemen om te voorkomen dat u bijvoorbeeld door uw stemgebruik de leerlingen onbewust hints geeft.

Aanpassingen: welke mogelijkheden heeft u?

- Algemeen
  - Extra afnametijd (met uitzondering van de toetsen op het gebied van technisch lezen).
  - Toets in meerdere delen afnemen (met uitzondering van de toetsen op gebied van technisch lezen).
  - Vergroten van de teksten van A4 naar A3.
- Spelling
  - In groep 4 en 5 kan ervoor gekozen worden om standaard – dus ongeacht de toetsscore op de startmodule – vervolgmodule 1 (dictee) af te nemen bij leerlingen met dyslexie in plaats van vervolgmodule 2 (meerkeuze).
- Begrijpend lezen
  - Het is altijd toegestaan om de leerling een toets van een lager niveau aan te bieden, het zogenoemde 'toetsen op maat'. Daarmee zorgt u ervoor dat de leerling met dyslexie niet een te moeilijke toets hoeft te maken én dat u van die leerling nauwkeurige toetsresultaten krijgt.
  - In **uitzonderlijke gevallen** kunt u ervoor kiezen om een leerling met ernstige leesproblemen voorafgaand aan de toetsafname de teksten **zelf** alvast door laten lezen, bij voorkeur op dezelfde dag als waarop de toets wordt afgenomen. De betreffende leerling mag de bijbehorende opgaven niet zien en de teksten mogen uiteraard niet worden nabesproken.

Waarom zijn er geen toepassingen toegestaan bij de toetsen Technisch lezen, AVI en DMT?

Omdat juist achterblijvende prestaties op deze toetsen een signaal zijn dat mogelijk sprake is van dyslexie. De toetsen zijn bedoeld om de technische leesvaardigheid van leerlingen in kaart te brengen: hoe vlot en nauwkeurig kunnen ze een geschreven woord of tekst ontsleutelen?

Hulpmiddelen en aanpassingen bij de Entreetoets

Hulpmiddelen

- Gesproken versie.
- 'Tekst naar spraak', voor leerlingen met minimaal een half jaar ervaring met deze software.
- Vergrote versie van de opgavenboekjes (A3 formaat).
- Zwart-wit versie, om ervoor te zorgen dat leerlingen door de kleuren niet afgeleid worden.

Aanpassingen

- Extra afnametijd
- Gebruik van een markeerstift

Waarom is er wel een auditieve versie van Begrijpend lezen beschikbaar bij de Entreetoets en niet bij de LVS-toetsen Begrijpend lezen?

Hier hebben wij voor gekozen omdat de doelen van deze toetsen verschillend zijn. Het doel van de LVS-toetsen is vaststellen hoe goed kinderen geschreven teksten kunnen begrijpen om op basis daarvan het onderwijsaanbod beter af te stemmen. Als u de toetsen zou voorlezen, meet de toets niet meer zuiver begrijpend lezen, maar iets wat het midden houdt tussen begrijpend lezen en begrijpend luisteren. Wij adviseren om leerlingen met dyslexie naast de toets Begrijpend lezen – die niet wordt voorgelezen – ook de toets Begrijpend luisteren te laten maken. Door de prestaties op beide toetsen met elkaar te vergelijken, krijgt u informatie over de begripsvaardigheid van de leerling: maakt hij de toets Begrijpend lezen niet goed vanwege zijn dyslexie of omdat zijn begripsvaardigheid in het algemeen onder het gemiddelde ligt?

Scholen gebruiken de Entreetoets vaak bij het formuleren van het schooladvies: wat is het best passende brugklatype in het voortgezet onderwijs? Daarvoor is ook het rapport Vooruitblik beschikbaar. Omdat leerlingen met een dyslexieverklaring in het voortgezet onderwijs veelal gebruikmaken van hulpmiddelen bij het studeren en lezen van teksten, staan we het gebruik hiervan toe bij de Entreetoets. Dat betekent wel dat het resultaat op het Entreetoets-onderdeel Begrijpend lezen dan geen zuivere meting meer is van de vaardigheid in begrijpend lezen.

Goed vastleggen en communiceren

Scholen maken soms bewust de keuze om toch hulpmiddelen of aanpassingen toe te staan, hoewel de toets daardoor niet meer echt meet waarvoor deze bedoeld is. Bijvoorbeeld omdat na een aantal jaren onderwijs en extra remediëring duidelijk is geworden dat de leerling een bepaalde vaardigheid niet onder de knie krijgt. Dat hoeft op zich geen probleem te zijn, mits u zich realiseert dat de resultaten van deze leerling op de toets geen valide en betrouwbare meting meer zijn van de betreffende vaardigheid. Het is van belang dat u dit goed vastlegt én duidelijk communiceert naar ouders, behandelaars of een nieuwe school waar een leerling naartoe gaat. Zo weten zij bijvoorbeeld dat 'de vaardigheid in begrijpend lezen van de leerling vergelijkbaar is met die van zijn groepsgenoten mits de teksten worden voorgelezen.' Voor de school én de ouders is het van belang dat zij zich realiseren dat deze leerling naar alle waarschijnlijkheid ander onderwijsaanbod nodig zal hebben dan zijn klasgenoten.

Meer informatie?

Voor meer informatie, zie de flyers 'Gebruik van hulpmiddelen en aanpassingen bij toetsen van het Cito Volgstelsel primair en speciaal onderwijs' en 'Het afnemen van toetsen bij leerlingen met dyscalculie' op onze website [Achtergrondinformatie.cito.nl](https://www.cito.nl/achtergrondinformatie).